

añlatuǵın quramalı bir pútin birlik bolıp esaplanadı. Máselen, Iri dawıslı Alakózdiń shaqalaqlap kúlin esitip pe, yamasa taba tutıp ústilerine basıp kiyatırǵan mınlaǵan qazıwshı qıranlar hawlıqtırdı ma, jaw nókerleri hár jerden taq-taq mılıq attı da, báder keyinlerine qashtı. (T.Q) Yaǵnıy bul kóp komponentli dizbekli qospa gáp esaplanıp, baylanıstırıwshı dánekerlik xızmettegi janapaylar (pe, ma) hám (da) biriktiriwshı dánekeri bolıp tabıladı.

Dizbekli qospa gáppler quramındaǵı jay gápplerdiń baylanısıw usılına hám mánilik qatnasına qaray bir neshe túrlerge bólinedi.

Dizbekli qospa gáppler dánekerlerdiń baylanısıw ózgesheligi hám olardıń quramındaǵı jay gápplerdiń mánilik qatnaslarına qaray dúzilislik-semantikalıq jaqtan: 1) mezgilleslik dizbekli qospa gáp; 2) qarsılas dizbekli qospa gáp; 3) salıstırmalı dizbekli qospa gáp; 4) awıspalı dizbekli qospa gáp; 5) gezekles dizbekli qospa gáp degen túrlerge bólinedi [3]. Demek kop komponentli dizbekli qospa gáppler kórsetilgen dánekerler arqalı baylanısıp keledi. Misalı: Ol Muxammed payǵambar dep qırıq jasında payǵambarlıqqa eriskenin bilmeytuǵın edi, al Bestyujev shamalap aytqan edi, sóytse de, Maman bul gápplerge onsha marapatlanbadi. (T.Q)

Qospa gáppler eki, úsh hám onnan da kóp jay gápplerdiń sintaksislik baylanısınan dúziledi. Dúziliw ózgeshelikti belgilewshı tiykarǵı grammatikalıq qurallardıń xızmetin dizbeklewshı dánekerler hám jay gáppler arasındaǵı mánilik qatnaslar atqaradı. Usı sıyaqlı grammatikalıq qurallardıń baylanısıw ózgesheligine qaray, dizbekli qospa gáppler ashıq dúzilisli hám jabıq dúzilisli qospa gáp bolıp ekige bólinedi.

Dizbekli qospa gáppler ashıq dúzilisli bolıp kелgende, eki, úsh yamasa onnan da kóp jay gápplerden dúzilip, mánileri óz ara teń, birgelkili bolıp keledi hám olardıń jay gáppleriniń qatarına jańa gáppler qosıp kóbeytiwge boladı.

Ashıq dúzilisli qospa gápti baylanıstırıwshı qurallardıń xızmetin birtiktiriwshı, awıspalı hám gezekles dánekerler atqaradı. Olardıń qatnasında dúzilgen jay gápplerdiń bayanlawıshları, kóbinese birgelkili formada keledi hám jay

gáppler arasındaǵı mánilik qatnaslar da teń mánilikti bildiredi. Misalı: Bazda oylarǵa shúmip otırıp, gá ózin ayıplaydı, gá dushpanların ayıplaydı... (T.Q) Hámir etińiz, yaki men sóyleyin, yaki bas wázirińiz sóylesin... (T.Q) Bilmedim, ya hámme tásilpaz bolıp baratır, ya hámme ózinshe kúshli... (T.Q) Keltirilgen misallardıń barlıǵı kop komponentli dizbekli qospa gáppler bolıp quramındaǵı jay gáppler gezekles, awıspalı dánekerler arqalı baylanısıp kelgen hám bul gápplerdiń qatarına jańa gáppler qosıp kóbeytiwge de boladı. Sol ushın da ashıq strukturalı dizbekli qospa gáp bola aladı.

Jabıq strukturalı dizbekli qospa gáppler. Dizbekli qospa gápplerdiń quramındaǵı jay gápplerdi sol dúzilisten jańa gáppler qosıp arttırıwǵa bolmaytuǵın túri jabıq dúzilisli qospa gápti dúzedi. Jabıq dúzilisli qospa gápplerdiń dúziliw ushın da dánekerler qatnasadı. Dizbekli qospa gáppler dánekerli jabıq dúzilisli bolıp kелgende, dánekerler eki jay gáptiń arasında yamasa kóp komponentli bolıp kelgen dizbekli qospa gáptiń eń sońǵı komponentiniń aldında kelip, jabıq qatardı dúzedi. Misalı: Bul pikir mekteptiń direktorına da, kolxozdıń baslıǵına da jetti, biraq olar kewli hásiretli Nurjan ǵarrını májbúrlewge júreksinbedi, al qızı Mexriban ákesin jalǵız taslap ketiwge qıymadı. (T.Q)

Qaraqalpaq tilindegi kóp komponentli qospa gáppler sózdiń pútinligin hám baylanıslılıǵın saqlap qalıp, quramalı hám kóp qırılı pikirlerdi bildiriwdiń nátiyjeli usılı bolıp esaplanadı. Sintaksislik ózgeshelik hám baylanıslardıń hár túrliligi tekstti tereń hám kóbirek sáwlelendirip beriw, semantikalıq ózgesheliklerdi jetkeriw imkaniyatın beredi.

Kóp komponentli qospa gáppler sózdiń tolıq hám izbe-iz bayan etiliw ushın júdá áhmiyetli. Olar arqalı avtor yaki sóz iyesi óz pikirlerin bir pútin, logikalıq túrde bayan ete aladı. Ilimiy hám kórkem ádebiy shıǵarmalarda bunday gáppler túsiniqlerdiń keń kólemlilegen kórsetiw, olardıń hár qıylı táreplerin bayan etiw imkaniyatın beredi. Solay eken, kóp komponentli qospa gáppler tilimizdiń quramalı mazmundı bayan etiw imkaniyatına iye bolǵan áhmiyetli qural bolıp esaplanadı.

Адебиетлер

1. Гуломов А., Аскарова М. Ҳозирги ўзбек адабий тили. Синтаксис. –Тошкент.: «Ўқитувчи», 1987.
2. Альниязов А. Ҳозирги қорақалпоқ тилидаги боғланган қўшма гапларнинг функционал-семантик таҳлили. Фил.фан.докт.автореф. –Нукус: 2020.
3. Dáwletov A., Dáwletov M., Qudaybergenov M. Házirgi qaraqalpaq ádebiy tili. Sintaksis. –Nókis: 2009.
4. Нажимов А. Ҳозирги қарақалпақ тили Синтаксис. –Нөкіс: «Қарақалпақстан» 1990.
5. Раҳматуллаев Ш. Ҳозирги адабий ўзбек тили. Дарслик. –Тошкент: Университет, 2006.
6. Турниёзов Б. Ҳозирги ўзбек тилида тенг компонентли мураккаб синтактик қурилмалар деривацияси. Монография. – Самарканд: СамДҶТИнашри, 2008.

РЕЗЮМЕ. Мақоллада kóp komponentli murakkab gaplarni oʻrganishning nazariy asoslari, ularning strukturaviy-semantik tahlili, qoʻllanilishi, sintaktik tuzilmalarni shakllantirish turlari va masalalarini oʻrganishga asosiy eʼtibor qaratilgan.

РЕЗЮМЕ. В статье основное внимание уделено изучению теоретических основ исследования многокомпонентных сложных предложений, их структурно-семантического анализа, применению, видам и вопросам формирования синтаксических структур.

SUMMARY. The article focuses on the study of the theoretical foundations of the study of multicomponent complex sentences, their structural and semantic analysis, application, types and issues of the formation of syntactic structures.

O‘ZBEK VA QORAQALPOQ XALQ MAQOLLARINING BA’ZI LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI

Sh.A.Matjanov – *assistent o‘qituvchi*

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tayanch soʻzlar: maqol, xalq, til, odob-axloq, urf-odat, toʻplam, folklorshunos, madaniyatshunos, janr, qofiya, gʻoya

Ключевые слова: пословица, народ, язык, манеры, традиция, сборник, фольклорист, культуролог, жанр, рифма, идея.

Key words: proverb, folk, language, manners, tradition, collection, folklorist, culturalist, genre, rhyme, idea

Har qanday tilning lugʻat zaxirasida xalq donoligining ramzi boʻlgan xalq maqollari alohida oʻrin egallaydi. Maqollarda millatning ruhi, uning madaniyati oʻz aksini topadi. Shuning uchun ham xalqimizning ilm-hunarga, oilaga, mehnatga, ahillikka nomardlikka, boʻlgan munosabatini bilish uchun uning maqollari bilan tanishishning oʻzi kifoyadir. Ulardan oʻrganuvchilar shu xalq vakillari uchun vatan, xalq, ona, urf-odat, ilm, mehnat, doʻstlik, gʻurur naqadar muqaddas tushunchalar ekanligini anglab yetadi [9:11]. Xalq maqollarini oʻrganishga nafaqat

tilshunoslar, balki etnograflar, madaniyatshunoslar, folklorshunoslar, adabiyotshunoslar, psixologlar, faylasuflar va boshqalar ham qiziqqanlar.

Maqollar – bu xalq tarixi, tajribasi, uning nafasi, yigʻisi, shodligi va sevinchi, qaygʻusi va ovunchi, bu xalq haqiqati, uni toʻgʻri yoʻlga eltuvchi mayoqdir. Shuning uchun maqollar ajdoddan avlodga ogʻzaki tarzda oʻtib kelgan.

Oʻzbek maqollarini toʻplash, maʼnolarini izohlash qadimgi davrlarga borib taqaladi. XI asrning buyuk olimi M. Koshgʻariy oʻzining “Devonu lugʻatit turk” asarida 275 ta maqol keltirib oʻtgan [1:44-45].

Xalq maqollarini ilm obyekti sifatida o'rganish va to'plash XX asr boshlariga to'g'ri keladi. O'zbek xalq maqollarini to'plash va nashr qilishda missioner N.G.Ostroumov katta xizmat qilgan.

O'zbek olimlaridan Sh.Shorahmedov, X.Sharafiddinov va X.Abdurahmonovlar maqollarning til xususiyatini yoritganlar. Maqollarning yangi nashrlari bilan shug'ullangan tadqiqotchilar sifatida B.Sarimsoqov, K.Imomov, va X.Abdurahmonovlarning ishlari ham diqqatga loyiq.

Sh.Shomaqsudov va Sh.Shorahmedovlar maqollarning ma'nolarini izohlab bergan "Ma'nolar mahzani" to'plamini nashr ettirdilar [2].

B.A.Soatov [3:53] o'zbek xalq maqollarining janr xususiyatlari va she'riy xususiyatlarini aniqlagan. X.Sharafiddinova o'zbek xalq maqollarining tuzilishidagi qofiya va uning funksional-uslubiy xususiyatlariga e'tibor qaratgan.

Qoraqalpoq tilshunosligida xalq donoligining ramzi bo'lgan maqollarni to'plash va nashr ettirishning dastlabki jonkuyar tashkilotchisi prof. Q.Ayimbetov bo'ldi. U "Qoraqalpaq folklori. Naqil-maqallar" kitobini nashr ettirdi [5].

Jalgasov Nurjan Maratovichning "Proverbial tuzilmalarda insonni baholashning pragmatik va lisoniy-madaniy xususiyatlari (ingliz, o'zbek va qoraqalpoq tillari misolida)" mavzusidagi dissertatsiyasida har uch tildagi maqollarni ham tahlil qilgan. "Ingliz, o'zbek va qoraqalpoq tillaridagi maqollarning tahlili muayyan lingvomadaniy jamoa a'zolari tafakkur tarzining mohiyatini tasavvur qilishga va qiyoslanayotgan tillar sohiblarining ma'naviy dunyosini ochib berishga yordam beradi" – deb ko'rsatadi tilshunos [6:24].

Til madaniyat bilan uzviy bog'liqdir. Bugungi kunda insonlar, xalqlar, mamlakatlar o'rtasidagi iqtisodiy-siyosiy, madaniy hamda ilmiy aloqalar, xalqaro-madaniy kommunikativ jarayonlar tilshunoslik sohasida o'ziga xos yo'nalishi va predmetiga ega bo'lgan yangi soha – lingvokulturologiyaning yuzaga kelishiga sabab bo'ldi. Natijada XX asr oxirlariga kelib, til va madaniyat muammosini o'rganishni maqsad qilgan tilshunoslikning yangi sohasi lingvokulturologiya jadal rivojlandi.

Lingvokulturologiya – "til va madaniyat"ning uzviy aloqadorligini, uning shakllanishi va rivojlanishini o'zida aks ettirgan hodisalar – til va madaniyatni birgalikda o'rganadigan alohida ilmiy sohadir.

O'zbek va qoraqalpoq xalqlari asrlar davomida birga yashab, bir-biri bilan yaqin, quda-anda bo'lib yashaganligi bois ularning tilida, madaniyatida bu yaqinlik o'z ifodasini topgan. Til birliklari ma'nolari, jumladan, xalq maqollarida ham umumiylik jihatlarini ancha. Biz o'zbek va qoraqalpoq tillaridagi "axloq" ma'noli xalq maqollaridagi ikki xalq madaniyatiga xos umumiy va mushtarak jihatlarini aniqlashga harakat qildik.

Masalan, o'zbek tilidagi **Daraxt bir joyda ko'karadi** maqoli qoraqalpoq tilida **Terek bir jerde kógeredi** deb berilgan. Ma'nosi "Bir joyda doimiy yashab, bir yerdagina tinimsiz mehnat qilgan odamning hayoti va tirikchiligida baraka bo'ladi", – degan ma'noda qo'llaniladi. Yoki bo'lmasam **Bir qorin moyini bir qumoloq buzari** [4:53] maqoli qoraqalpoq tilida **Bir qumaloq bir qarini maydi shiritedi** [5:207] tarzida uchraydi. O'zbek xalq maqollarida **Bir chirigan olma bir omborni chiritadi**, "Bir qo'tir echki butun podani qo'tir qiladi", "Bir qirchang'i yilqi butun uyurni qirchang'i qiladi", "Qo'tir taka ko'ra bulg'ar" kabi variantlari bor. Majozan: "Bitta yomon, axloqsiz, fasodchi, ig'vogar, dilgir odam butun bir jamoani, hatto butun bir yurtini bulg'aydi, uning nomiga dog' tushiradi, nomus keltiradi; bitta axloqsiz bola bir qancha bolaning xulqini buzadi", – deyilmoqda. Solishtirib ko'rganimizda ularning ma'nolari bir xil, faqat tillarning (leksik) fonetik tizimi turlicha bo'lganligi bois, ularning imlosida farqli jihatlar mavjud.

Shuningdek, **Yaxshidan bog' qoladi, yomondan dog' qoladi** degan o'zbek xalq maqoli qoraqalpoq tilida **Jaqsidan bag' qaladi, jamannan daq qaladi** shaklida beriladi. «Mevali daraxtlarni ekish – savob ish, shu orqali inson o'zidan keyingi avlodlarga ham manfaatiga, foydasiga ishlatadigan boylik qoldirib, ko'pchilikning olqishiga sazovor bo'ladi, ismi hurmat bilan xotiraga olinadigan bo'ladi» degan ma'noda ishlatiladi.

Yana bir maqol misolida, **Bir odam omoch bilan, yettovlon cho'mich bilan** degan o'zbek xalq maqoli (variantlari: **Mard topadi, nomard yeydi; Ot topadi, eshshak yeydi; Biri semizini yeydi, biri egizini yeydi; Biri so'rab yeydi, biri burab yeydi; Tulki bor joyda tovuq urchimas; El ustida ellik qarg'a, Endi bularga yem qayda?!**; **Ma sanga, ma sanga, Nima qoldi Hasanga?!**; **Ariqni kimlar qaziydi, Suvni kimlar ichadi; Chigirtkalar ekin yer, Ekmay tikmay tekin yer;**) tarzida berilgan. Bu maqolda o'tmishda tengsizlik, haq-huquqsizlik o'z izini qoldirgan. Muarrix M.A.Abduraimovning yozishicha, ilgari O'rta Osiyo xonliklarida xalqdan o'lpon, kafsani, qo'sh puli, suv puli, somon puli, tanobona, mirobona, naqdina, ixrojot, amalot, olg'ot, solg'ot, marosimot, mulxoqot, zakot, osiyo puli, objuvoz puli, xarros puli, boqi puli, mushrifona, muxassilona, madadi-lashkar va yana bir qancha soliqlar olingan. Masalan dehqonning g'allasi pishib, o'rib-yig'ib olganidan keyin xirmon tepasiga amlakdor, katta yer egasi, o'ziga qarashli o'lponchi, kafsanchi, zakotchi, tovachi, sog'ibardor, (sog'ubardor–sog'u ko'taruvchi; yog'och gardishga xom teri qoplangan, g'allani yelpish, sovirish uchun ishlatiladigan ro'zg'or buyumi) shogird-pesha, singari turli xil soliqlarni yig'uvchi yugurdaklari bilan kelib, xirmonning barakasini uchirib, dehqonning sho'rini quritib ketishgan. Xirmondan soliqqa g'alla olish kafsani deyilgan. Ushbu maqol qoraqalpoq tilida **Ekkende joq, tikkende joq, Qirmanda tayar** [5:13] shaklida beriladi. Mazkur maqollarning ham ma'nolari deyarli bir xil bo'lib, faqat leksik, grafik shakli bir-biridan birmuncha farqlanadi.

Shu bilan birga xalqlarning o'z turmush tarzi, urf-odatlarini, milliy an'analari, kasb korlari va boshqa o'ziga xos xususiyatlari bilan aloqador shakllangan maqollar ham borki, ular bir-birlaridan farqlanib turadi.

O'zbek xalqida **Bir balosi bo'lmasa, Shudgorda quyruq na qilur** [4:388] maqoli qoraqalpoq tilida

Bir bálesi bolmasa, Shúdigárda balıq ne jesin [5:14] shaklida beriladi.

O'zbek tilidagi maqollar ma'nosini izohlovchi "Hikmatnoma" kitobida mazkur maqol shunday izohlangan: "Bu maqol tulkining tilidan aytilgan. Tulki yog'ga o'ch bo'ladi. O'tmishda odamlar tulkilarni tutish uchun qopqonni tuproqqa ko'mib, ustiga bir parcha dumba yog' qo'yib qo'yardilar. Tulki uni yeyman deb kelib, qopqonga ilinardi. Ammo, hamma tulkilar ham osonlikcha qo'lga tushavermasdi. Chunki tulki boshqa hayvonlar ichida eng sezgir, hushyor va ayyordir. Mazkur maqol shuning natijasida yuzaga kelgan bo'lib, majoziy ma'noda odamlarni hushyor, ehtiyotkor bo'lishga undaydi. Varianti:

Bozordagi botmon quyruq,

Taroziga tortgan quyruq,

Bir balosi bo'lmasa,

Nega shudgorda yotgan quyruq?!; "Bir balosi bo'lmasa, kavakda kabob na qilur?" (bu keyingi maqol sichqon tilidan aytilgan. Sichqonni yo'qotmoq uchun inining og'ziga margimush sepilgan jizza, kabob jazi qo'yib qo'yanlar" [2:40].

Qoraqalpoq tilida maqolning ikkinchi qismida **Shúdigarda balıq ne jesin** shaklida qo'llanilgan. Bunda albatta, xalqning milliy xususiyatlari, uning kasb-kori bilan aloqador o'zgarish seziladi. Qoraqalpoq xalqi azaldan baliqchilik bilan shug'ullangan. Shuning uchun ham bu xalqda **Úsh ay qawımım, úsh ay sawımım, úsh ay qabağım, úsh ay shabağım** degan maqol ham saqlangan.

Qoraqalpoq tilshunosi A.Pirniyazova quyidagi fikrlarni bildirgan edi: “Qoraqalpoq xalqi Amudaryoning Orol dengiziga quyiladigan yeriga yaqin hududda yashaganligi uchun, asosan, baliqchilik, dehqonchilik va mol chorvachilik kasblari bilan shug’ullangan. Insonlar bir-biriga yaxshi tilak, niyat bilan til vositasida munosabatda bo’lgan. Kun ko’rish manbai bo’lgan kasblaridan kelib chiqqan holda har safar bir-biriga yaxshi tilak tilagan. Tilda shu kasblarga bog’liq frazeologizmlar shakllangan. *Jilmuñ maylansin* degan etiket so’zni xohlagan odam baliqchiga “balig’ing ko’p bo’lsin!”, degan tilak bilan aytgan. Bu frazaning anglatadigan ma’nosi “*Jilm*”ga baliqning ko’p tushishiga aloqador so’z [7:57].

Shuningdek, qoraqalpoq tilida quyruq so’zi bilan aloqador **Bul ne degen batpan quyriq, ay dalada jatqan quyriq?** Shakli ham uchraydi. Buni tilshunoslar “Qayerdan kelgan tekin boylik degan ma’noni bildiradi. Kutmagan joydan paydo bo’lgan rizq-nasibani ko’rgan paytda qo’llaniladi”, – deb izohlaydi [5:136].

Shuningdek, o’zbek tilida

Onasi maqtagan qizni olma,

Yangasi maqtagan qizdan qolma [4:161].

degan maqol ham qo’llaniladi. Bunda ham xalqning milliy madaniyati, urf-odatlar o’z aksini topadi. O’zbek onalari o’z qizlari voyaga yetgandan keyin tezroq uni uzatish payiga tushadilar. Ularni hammaga maqtaydilar. Qizning yangisi uning xarakterini yaxshi bilgan uchun, ko’proq uning fikrlari bilan ham hisoblashish maqsadga muvofiq,

degan ma’noda ishlatilgan. Qoraqalpoq tilida ushbu ma’noni ifodalaydigan

Jengesi maqtagan qizdi alma,

Agasi maqtagan qizdan qalma. [5:82] degan maqol ham uchraydi.

Qoraqalpoqlarda yangi bilan bekachning o’zaro munosabatlari o’ziga xos. Qadimgi urf-odatlarga ko’ra uylandigan yigitlar o’z sevgan qizlarini to’ldan oldin umuman ko’ra olmaganlar. Bu holat boshqa turkiy xalqlarda ham mavjud bo’lgan. Ular katta bayramlarda, hayit va to’ylarda faqat yangisi orqali qiz bilan ko’rishishi, uchrashishi mumkin bo’lgan. Bu holat qoraqalpoq qo’shiqlarida quyidagicha ifodalangan:

Jigit qizsiz, qiz jengsiz bolmaydi,

Wazipandi bilmeysenbe jengejan.

Agasi maqtagan qizdan qalma degan ikkinchi qismining ma’nosi **Agas** (o’zbek tilida dada) o’z qizining baxtli bo’lishini istaydi, hamda uning faqat yaxshi xislatlarini gapiradi. U yangasiga o’xshab, yigitning sovg’a-salomlari evaziga qizini maqtamaydi. Uning fikrlari asosli ekanligi ma’nosini bildiradi.

Xulosa qilib aytganda, maqollar barcha xalqlarda ham hayotning tajribasi asosida paydo bo’ladi. Ular shu xalqlarning orzu-havaslarini, turmush sharoitlarini, madaniyatlarini, kasb-korlari, intilishlarini o’zida aks ettiradi. Ularni mazkur xalqlarning madaniyatlari bilan bog’lab lisoniy tadqiq qilish tilshunoslik uchun yangi ma’lumotlar beradi.

Adabiyotlar

1. Koshg’ariy M. “Devonu lug’atit turk”. T. 1. -Toshkent: 1960, 44-45-b.
 2. Shomaqsudov Sh., Shoraxmedov Sh. Ma’nolar mahzani. -T.: 2001.
 3. Soatov B.A. O’zbek xalq maqollarining janr va she’riy xususiyatlari. -T.: 1990, 53-b.
 - a. O’zbek xalq maqollari. (Tuzuvchilar: T.Mirzayev, A.M. Usoqulov, B.A.Sarimsoqov; Mas’ul muharrir: Sh.Turdimov. – Toshkent: «Sharq», 2005.
 4. kitapxana.com. Qoraqalpoq adabiyatining elektron kitaphanasasi.
 5. Жалгасов Н.М. Провербиал тузилмаларда инсонни баҳолашнинг прагматик ва лисоний-маданий хусусиятлари (инглиз, ўзбек ва қорақалпоқ тиллари мисолида). Филол.ф.б.фалс.докт. дисс.автореф. –Самарқанд: 2020. –С. 24.
 6. Пирниязова А.К. Қарақалпақ тили фразеологиялық системасы ҳам оның стилистикалық имканиятлары. –Нөкис: «Қарақалпақстан», 2020.
 7. Қазақ хәм қарақалпақ тиллериниң салыстырмалы – паремиологиялық сөзлиги (орыс хәм инглиз тиллериндеги қысқаша түсиниклери менен). –Астана: 2022.
 8. Madayev O., Sobitova T. Xalq og’zaki poetiki jodi: Akademik litseylar uchun darslik. -T.: «Sharq», 2010. 208-b.
- REZYUME.** Ushbu maqolada o’zbek va qoraqalpoq tilidagi xalq og’zaki ijodiga oid maqollarning urf-odat yoki udumlar bilan bog’liq holda paydo bo’lganligi hamda ba’zi bir maqollarning lingvomadaniy xususiyatlari tahlil qilindi.
- РЕЗЮМЕ.** В данной статье проанализировано возникновение пословиц, относящихся к фольклору, в узбекском и каракалпакском языках в связи с традициями или традициями, а также лингвокультурными особенностями некоторых пословиц.

SUMMARY. In this article, the emergence of proverbs related to folklore in Uzbek and Karakalpak languages was analyzed in connection with traditions or traditions, as well as the linguistic and cultural characteristics of some proverbs.

INGLIZ VA QORAQALPOQ TILLARIDAGI KOMPARATIV ADYEKTIV IBORALARNING MAVZUIY TASNIFI

S.P.Saparov – *filologiya fanlari bo’yicha falsafa doktori*
Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tayanch so’zlar: adyektiv, iboralar, komparativ, mavzuiy tasnif, komponentli ibora, lingvokulturologiya.

Ключевые слова: адъективный, фразеологизмы, компаративный, тематическая классификация, компонентный фразеологизм, лингвокультурология.

Key words: adjective, phraseological units, comparative, thematic classification, component phraseological units, linguoculturology.

So’nggi o’n yillikda frazeologiyaning jadal rivojlanishi sohada mavjud ko’plab yechilmagan masalalar borligini namoyon qildi. Bugungi kun frazeologlari oldida ma’lum tilga xos frazeologik material tadqiqi hamda turli tillarning frazeologik tizimlarini qiyosiy tadqiq qilish masalasi ko’ndalang turibdi.

So’nggi vaqtlarda frazeologik o’xshatishlarni kognitiv tilshunoslik va lingvokulturologiya doirasida o’rganishga bo’lgan qiziqish ortib bormoqda, jumladan, qiyosiy konstruksiyalarni yaratish va o’zlashtirish mexanizmlari (T.S.Zevaxina, N.V. Yarovaya), tilda barqaror majoziy-assotsiativ aloqalarni mustahkamlash sabablari va usullari (V.N. Teliya, O.I. Glazunova), turg’un so’z birikmalarida aks ettirilgan obraz-etalonlar va qarshi aloqalarning milliy o’ziga xosligi (T.V.Shmeleva, V.N.Teliya, V.A.Maslova) tadqiq qilingan.

Komparativ frazeologiyaning milliy o’ziga xosligi quyidagilarda namoyon bo’ladi:

- 1) etalonlarning leksik-tematik tarkibi;
- 2) har bir tildagi barqaror o’xshatishlar majmuining tematik tuzilishi;
- 3) milliy markerlangan leksikaning mavjudligi singari uch omil bilan bog’liq.

Murakkab so’zlar, qo’shma atamalar, juft so’z birikmalari va iboralarning ayrim shakllarini farqlash qiyin, chunki ko’pincha ularda umumiy belgilar, kesishgan nuqtalar mavjud bo’ladi.

Afsuski, qoraqalpoq tili frazeologizmlari leksikografik jihatdan etarlicha ishlanmagan. Bu borada J.Eshbaev, T.Djumamuratov tahriri ostida va S.T.Naurizbaeva muallifligida, E.Kunnazarov tahriri ostidagi ikkita qoraqalpoq tili frazeologik lug’ati mavjud, G.Aynazarova